

Yashil

IQTISODIYOT

va

TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 476 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoiraz Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish.....	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран.....	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций.....	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	

JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINI SOLIQQA TORTISHNING ILMIY – NAZARIY ASOSLARI

Davletov Po'lat Torabayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari yoritib berilgan. Mahalliy budjetlar daromadlari barqarorligini ta'minlash imkoniyatlari asoslangan. Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish budjetlar daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyatini oshirish yuzasidan tartib va amaliy tavsiyalar taklif etildi. Bundan tashqari, mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari bo'yicha tadqiqot olib borilgan bo'lib, mavzu doirasida iqtisodchi olimlarning tadqiqotlari o'rganilib, xulosa va takliflar shakllantirildi.

Kalit so'zlar: jismoniy shaxslar daromad solig'i, yer solig'i, ko'chmas mulk, mahalliy budjet, mahalliy budjet daromadlari, mahalliy hokimiyat organlari, mahalliy soliqlar, resurs soliqlari, soliq, budjet, soliq stavkasi, soliq hisoboti, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari.

Abstract: The article reveals the scientific and theoretical foundations of taxation of personal income. The possibilities of ensuring the stability of local budget revenues are substantiated. Methodological and practical recommendations for increasing the importance of taxation of personal income in the formation of budget revenues are proposed. In addition, a study of ways to increase local budget revenues was conducted, studies of economists on the topic were studied, conclusions and proposals were formed.

Key words: personal income tax, land tax, real estate, local budget, local budget revenues, local governments, local taxes, resource taxes, tax, budget, tax rate, tax report, tax revenues, tax benefits.

Аннотация: В статье раскрыты научно-теоретические основы налогообложения доходов населения. Обоснованы возможности обеспечения стабильности доходов местных бюджетов. Предложены методические и практические рекомендации по повышению значения налогообложения доходов физических лиц в формировании доходов бюджета. Кроме того, проведено исследование путей увеличения доходов местных бюджетов, изучены исследования экономистов в рамках темы, сформированы выводы и предложения.

Ключевые слова: подоходный налог с населения, земельный налог, недвижимость, местный бюджет, доходы местного бюджета, органы местного самоуправления, местные налоги, ресурсные налоги, налог, бюджет, налоговая ставка, налоговый отчет, налоговые доходы, налоговые льготы.

KIRISH

Jahon mamlakatlarida milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligi asosiy omillaridan biri sifatida turli darajadagi davlat budjeti moliyaviy barqarorligini ta'minlashning ahamiyati ortib bormoqda. "Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda davlat budjeti daromad manbalari sifatida jismoniy shaxslarning daromadlari va ko'chmas mulklari uchun to'lanadigan soliqlar hisoblanadi. Jumladan, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining budjet daromadlari tarkibidagi ulushi AQShda 35,9 foiz, Germaniyada 35,1 foiz, Rossiya Federatsiyasida 30,4 foiz, Buyuk Britaniyada 25,8 foiz, Xitoyda 6,9 foizni tashkil etmoqda...

Mahalliy budjet daromadlari tarkibida jismoniy shaxslar ko'chmas mulk solig'ining ulushi Kanadada 40,1 foiz, Fransiya 40,0 foiz, Buyuk Britaniyada 30,0 foiz, AQShda 19,6 foiz, Rossiya Federatsiyasida 9,0 foizni tashkil etgan". Budjet daromadlari tarkibida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i hamda ko'chmas mulk solig'ining barqarorligi, yig'iluvchanligi va mahalliy budjetga undirilishini tartibga solish orqali iqtisodiyot rivojlanishiga ta'sirini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Hozirgi davrda soliq siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida budjet daromadlarini oshirish, soliqqa tortish ma'muriyatchiligini takomillashtirish orqali mahalliy budjet daromadlari bazasini kengaytirish, soliqlarni unifikatsiya qilish qaratiladi.

N.Ya.Artikova tomonidan "Jismoniy shaxsning umumlashgan yillik daromadining tashkil topishi tadqiq etilgan fikr va mulohazalarga tayangan holda jismoniy shaxslarning tovarlarni sotishdan kelgan daromadi ular

tomonidan amalga oshirilgan tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan daromadi tarkibiga kiritilishi, shu bilan birga mol-mulkdan keladigan daromadlar tarkibiga fuqarolarning o'zlariga tegishli mulklarini sotish hamda o'z intellektual mulkini ishlatish natijasida oladigan daromadlarini ham kiritish maqsadga muvofiqdir".

Klassik iqtisodchilardan D.Rikardo soliqlar borasidagi fikrini "...soliqlar unumsiz tuproq, yomon ob-havo, faollik yoki uddaburonlik yetishmasligi, ishchi o'rinlarining noto'g'ri taqsimoti kabilar bilan bir xil ta'sir kuchiga ega..."¹, deb ifoda etadi. Bundan D.Rikardo ta'limotida "ham davlat xizmatlari A.Smitda bo'lgani kabi "unumsiz mehnat"ga kiritilganligi va "unumli mehnat"ga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillardan biri sanalganligini ko'rishimiz mumkin".

"Iqtisodiy tafakkur vakillari (J.M.Keyns, D.Lokk, V.Petti va boshqalar)ning ilmiy ishlarida keltirilishicha jismoniy shaxslarga progressiv soliq solish eng baland darajada ijtimoiy adolatga erishish va daromadlar o'rtasida farqning kamayishi haqida xulosalar keltirilgan. Ammo shu bilan birga, boshqa olimlar, jumladan R.Masgreyv, I.Gorskiy, V.Panskov va boshqalar ta'rif berishicha faqat progressiv shkalani joriy etish muammoning yechimini topishda yagona mazmunga ega bo'lgan harakat bo'la olmaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni yechishda daromadga soliq solishning qayta taqsimlash salohiyatidan faol foydalanuvchi davlatlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, adolat prinsiplarini qaror toptirish uchun soliqning progressiv stavkasini soliq chegirmalaridan keng tarzda foydalangan holda ishlatish eng afzal yo'ldir".

Vlasovaning fikriga ko'ra "Mahalliy budjetlarning daromadli salohiyati davlat-xususiy sheriklikni yanada faolroq amalga oshirishni, soliq imtiyozlarini joriy etish va byurokratik jarayonlarni tezlashtirish va soddalashtirish orqali biznes yuritishni iloji boricha osonlashtirishni, noishlab chiqarish xarajatlari ulushini kamaytirishni va ishlab chiqarish xarajatlarini ko'paytirishni talab qiladi. Natijada mintaqadagi budjet siyosati samaradorligining oshishiga olib keladi. Mahalliy budjetlarning daromad salohiyatini oshirish bo'yicha kompleks qaror uzoq muddatli istiqbolda butun mintaqa iqtisodiyoti uchun kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatadi".

Seleznev, Dotsenkolarining (2016) fikriga ko'ra "mahalliy budjetlarning real moliyalashtirish taqchilligi muammosi bilan bog'liq holda mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirish tizimi – muhim makroiqtisodiy vazifa", deb hisoblaydilar. Serebryakova (2017) ta'kidlaganidek, "Hududlarni moliyaviy ta'minlash mahalliy o'zini o'zi boshqarish tizimini isloh qilishning eng qiyin va dolzarb masalalaridan biri", deb ta'kidlaydi.

Suxarev (2020) barcha darajadagi budjet daromadlari manbalarini tubdan o'zgartirish, budjet mexanizmini rag'batlantirishga yo'naltirilgan xarajatlarni samarali faoliyat natijalarni joriy etish tizimini ilgari suradi.

Xudoyqulov (2019) o'z tadqiqotlarida ekonometrik usullar orqali davlat budjeti jami daromadlarining 2018–2023-yillarga mo'ljallangan prognoz ko'rsatkichlari aniqlangan, Agzamov (2019) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini 2019–2023-yillar uchun prognoz ko'rsatkichlarini aniqlagan, Pardaev (2018) davlat budjeti daromadlarini prognozlash masalalarini tadqiq etgan, Urmonov (2019) 2018–2020 yillarga mo'ljallangan yagona soliq to'lovining soliq tushumlari prognoz ko'rsatkichlarini aniqlagan.

G.V.Morozova va O.V.Derina o'z tadqiqoti natijalariga ko'ra "jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlarini keltirib, ularni mamlakat qonunchiligidan kelib chiqib quyidagi guruhlariga bo'ladi":

- asosiy ish joyidan olingan daromadlarni soliqqa tortish;
- boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlardan olinadigan daromadlarni soliqqa tortish;
- tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlarni soliqqa tortish;
- mamlakatda doimiy yashamaydigan shaxslar daromadlarini soliqqa tortish.

Mualliflar jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishda soliq bazasini aniqlashda imtiyozlarning ahamiyatiga to'xtalib, soliq solinadigan bazani aniqlashda soliq chegirmalari hisobga olinishini ta'kidlaydi. Bunday soliq chegirmalarini standart, ijtimoiy, mulkiy, kasbiy chegirmalar sifatida e'tirof etadi. Bunday chegirmalar faqatgina asosiy stavkada soliqqa tortiladigan daromatlarga tegishli bo'lishligini ta'kidlaydi.

G.V.Morozova o'zining tadqiqot ishida "jismoniy shaxslarning daromadlari nazariy asoslariga to'xtalib o'tadi. U daromadlarni deklaratsiya asosida soliqqa tortish maqsadida daromad manbai qonuniy, tadbirkorlik va mehnat faoliyati natijasida olingan daromadlarni soliq solish obyekti sifatida qarash lozimligini ta'kidlaydi".

Muallif tomonidan Rossiya Federatsiyasida oilaviy soliqqa tortish masalasi ham tahlil qilingan. Bundan tashqari muallif o'z tadqiqotlarida yashash va kommunal to'lovlarni to'lash xarajatlari, jismoniy shaxslarning real daromadlariga bevosita ta'sir etmasligi lozimligini ta'kidlaydi.

Xaydarov (2020) fikricha mahalliy budjetlarning daromad manbalarini ko'paytirish va viloyatlarda yangi ish o'rinlarini yaratish uchun xorijiy investorlarni jalb etishni rag'batlantirish zarur. Buning uchun mamlakat bo'yicha xorijiy investorlar qanday turdagi tadbirkorlik va tijorat faoliyati bilan shug'ullana olmaydigan soha va tarmoqlar ro'yxati ishlab chiqilib, qolgan barcha soha va tarmoqlarga yashil yo'l borligi ko'rsatilish lozim.

1 Рикардо Д. Сочинения. Т1. Начало политэкономии и налогового обложения. Пер. с англ. –М.: Госполитиздат. 1955. – 186 с.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tahlil jarayonida ma'lumotlarni statistik guruhlash, qiyosiy va trendli tahlil usullaridan foydalanildi. Maqolada jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo'llarini ta'minlashga qaratilgan ilmiy-nazariy qarashlari qiyosiy tahlil qilingan.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Ma'lumki, mamlakatda fuqarolarning daromadi qanchalik yuqori bo'lsa, o'sha davlatda iqtisodiy-ijtimoiy yuksalishga erishiladi. "Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan Farmonlaridan kelib chiqib, hayotga tatbiq etilayotgan 2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi xalqimiz istiqboli, to'kin turmushi va porloq kelajagiga qaratilganli bilan quvonarlidir".

Mazkur muhim hujjat bilan tasdiqlangan Strategiyaning 3-ustuvor yo'nalishi sifatida "Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash" masalasi e'tirof etilib, shunga muvofiq "iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash orqali kelgusi besh yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotni – 1,6 baravar va 2030-yilga borib aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadni 4 ming AQSh dollaridan oshirish hamda "daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar" qatoriga kirish uchun zamin yaratish"² alohida maqsad sifatida e'tirof etilganligi mamlakatimiz aholisining iqtisodiy erkinligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Mamlakatimiz Prezidenti "Xalq boy bo'lsa, davlat ham boy va qudratli bo'ladi"³ degan g'oyani ilgari surganlari bejiz emas.

Jahon tajribasidan ma'lumki, aholi daromadining yillar davomida ortib borishi bilan bir qatorda bozorda iste'mol tovarlarining narxi nazorat qilinishi ularning farovon hayot kechirishlari uchun asosiy omillardan biri hisoblanadi. Jamiyatda yashayotgan har bir shaxs mehnat qilish va shu qilingan mehnati evaziga ma'lum daromad olish huquqiga ega.

Zero, mamlakatimiz Prezidenti "Samarali mehnat uchun zarur shart-sharoitlar, munosib ish haqi, zamonaviy uy-joylar, sifatli ta'lim va tibbiy yordam, dam olish va hordiq chiqarish uchun keng imkoniyatlar yaratish – bularning barchasi iqtisodiy sohadagi islohotlarimiz mohiyati va mazmunini belgilab beradigan muhim omillardir. Shu borada nafaqat eng kam oylik ish haqini, balki budjet tashkilotlarida ham, xo'jalik yurituvchi subyektlarda ham o'rtacha ish haqi miqdorini, pensiya, stipendiya va ijtimoiy nafaqalar hajmini bosqichma-bosqich ko'paytirish e'tiborimiz markazida bo'ladi"⁴ – deya ta'kidlab o'tdilar. Darhaqiqat, aholining munosib turmush darajasini ta'minlash uchun xodimga munosib haq to'lanishi lozim. Ish vaqtidan tashqaridabajariladigan ishlar, qo'shimcha ishlar uchun ham rag'bat va iqtisodiy-moddiy ta'minot berilishi ish sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Iqtisodchi olim U.S.Yuldasheva tomonidan "aholi daromadlari shakllanishi strukturasi ustuvor nisbatlar, mehnat natijasi taqsimoti qonuni faoliyatida namoyon bo'lishi hali shakllanmaganligi qayd etilgan. O'tish davridagi taqsimot munosabatlaridagi o'zgarishlar oqibatida aholining umumiy pul tushumlariga nisbatan daromadlardagi mehnat ulushining pasayib ketishi ma'lum cheklangan vaqtga, yil yoki yarim yilga 10 foiz atrofida o'zgarishi mumkinligi ta'kidlangan"⁵.

Tadqiqotlar natijasidagi fikr-mulohazalarni umumlashtirgan holda fikrimizcha aholi daromadlari deyilganda, ularning ma'lum vaqt oralig'ida odatda kalendar yil davomida olgan pul mablag'lari va moddiy ne'matlari (bevosita mehnat qilish, mulklarini ishlatish, tadbirkorlik bilan shug'ullanish va boshqa xatti-harakatlarni amalga oshirish natijasida olinadigan daromadlar) summasi tushuniladi.

Ma'lumki, O'zbekistonda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar natijasida soliq qonunchiligida ko'plab ijobiy o'zgarishlar kuzatildi, jumladan xorijiy mamlakatlar tajribalari ham inobatga olingan holda yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi ishlab chiqildi va amaliyotga tatbiq etildi. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Soliq kodeksiga muvofiq jismoniy shaxslarning daromadlari, jumladan soliq solinadigan mulkiy daromadlar tarkibida ham o'zgarishlar kuzatildi.

Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish nuqtayi nazaridan tasniflash masalasiga e'tibor qarata-digan bo'lsak, bunda har bir mamlakatning soliq qonunchiligiga mos ravishda daromadlar tasniflanadi. Respublikamizda soliq qonunchiligi jismoniy shaxslarning daromadlari tarkibi bo'yicha mukammal ishlab chiqilgan bo'lib, soliqqa tortish yuzasidan jismoniy shaxslarning jami daromadlari tarkibini quyidagi ma'lumotlar asosida ko'rishimiz mumkin⁶:

- 2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 60-son farmoni. //Xalq so'zi. 2022-yil 28-yanvar.
- 3 Sh.Mirziyoyev. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz" Toshkent — "O'zbekiston" – 2017 y 126-b.
- 4 Sh.M.Mirziyoyev "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz" – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. – 592 b.
- 5 U.S.Yuldasheva "Iqtisodiyotning transformatsiyalanishi jarayonida aholi daromadlarining shakllanishi va taqsimlanishi" iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi. Toshkent-2001. 67-bet.
- 6 O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 370-moddasiga asosan tayyorlangan.

- mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar;
- mulkiy daromadlar;
- moddiy naf tarzidagi daromadlar;
- boshqa daromadlar.

Mamlakatimizda jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish nuqtayi nazaridan mulkiy (investitsiyaviy) daromadlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mulkiy daromadlarga foizlar, dividendlar, ishlab chiqarilmagan aktivlardan foydalanish uchun renta to'lovlari va intellektual mulkdan foydalanganlik uchun mualliflik haqi ko'rinishidagi tushumlar kiradi.

Daromadlar turli manbalardan tashkil etilishi, ularning daromadlariga nisbatan chegaralangan soliq munosabatlarini joriy etilish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Bu borada shuni ham ta'kidlab o'tish zarurki, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i faqat budjet daromadlarini oshirishga xizmat qilish bilan chegaralanmasligi, balki aholi keng qatlamlarining turmush darajasini, ular daromadlari hamda to'lov qobiliyatlarini oshirishga ham xizmat qilmog'i lozim.

"Daromadlarini soliqqa tortish jarayonining jadallashishi XIX asrning birinchi yarimiga to'g'ri keladi. Umuman olganda daromad solig'i deyilganda – moliya yilida soliq solinadigan daromadga ega bo'lgan jismoniy shaxslar (fuqarolar)ning soliq solinadigan jami daromadlaridan, yuridik shaxslar (tashkilotlar, xo'jaliklar, korxonalar va b.)ning soliq solinadigan jami daromadi (foydasi)dan undiriladigan to'g'ri, umumdavlat solig'i tushuniladi. Daromad solig'i Buyuk Britaniyada 1842-yildan, Yaponiyada 1887-yildan, Germaniyada 1891-yildan, AQShda 1913-yildan, Fransiyada 1914-yildan joriy qilingan. Sobiq SSSRda 1922-yil 16-noyabrda Dekretga ko'ra daromad-mulk solig'i degan umumiy nom bilan joriy qilingan va 1924-yildan daromad solig'iga aylantirilgan hamda 1991-yilgacha ishchi va xizmatchilarning maoshidan tabaqalashgan shkala bo'yicha undirilgan"⁷.

Bulardan tashqari, xorijlik olimlardan G.Buehlerning "Taxation and the minimum of subsistence" maqolasida soliqqa tortilmaydigan minimum o'rganilgan. Ushbu maqolada G.Buehler - taqdim etilgan ta'minot (soliqqa tortilmaydigan minimum) aholining kun kechirishiga yetarli bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. Soliqlar aholining turmush tarzi sharoitlarini o'zgartirish uchun emas, balki daromadlarning oshishi uchun xizmat qilishi kerakligini ta'kidlaydi"⁸.

Walter A. Durham, Jr. and Grover William Ensleyning "Revenue possibilities of the personal income tax" maqolasi AQSh soliq qonunchiligining 1930–40-yillardagi holatini tavsiflashga qaratilgan bo'lib, soliq tushumlarida daromad solig'ining rolini oshirish bo'yicha amalga oshirilgan chora tadbirlarning natijasi tahlil etilgan. Xususan, mualliflar 1936-yilda soliq qonunchiligiga kiritilgan o'zgarishlarning samarasini shartli misollarda bayon etadi. Bunda ikkita oilaning bir xil daromadlarga ega bo'lgan sharoitda ikki xil chegirmalarning qo'llanishi natijasida to'lanadigan daromad solig'i summalari turlicha bo'lishining sabablarini izohlaydi"⁹.

"Harley L.Lutz "The privilege of personal income taxation" maqolasida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining davlat budjetidagi o'rni va soliq imtiyozlarini o'rgangan. Ushbu maqolada jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'idan beriladigan imtiyozlarning aholi daromadlarini oshirishdagi o'rni o'rganilib, Harley L.Lutzning ta'kidlashicha, davlat budjeti daromadlarining asosiy qismini jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i tashkil etishi lozim. Muallif aholi daromadlarini oshirish maqsadida soliq imtiyozlari deklaratsiya asosida qo'llanilishi kerakligini ta'kidlaydi. Shuningdek, aholi daromadlarini oshirish maqsadida ular tomonidan amalga oshirilgan ijtimoiy xarajatlar bo'yicha soliq imtiyozlari berilishi lozimligini e'tirof etadi"¹⁰.

"Thomas Piketty va Nancylarning "Income Inequality and Progressive Income Taxation in China and India, 1986–2015" maqolasida Xitoy va Hindistonda 1986–2008-yillarda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdor, aholi o'rtacha daromadi va aholining yuqori daromadga ega qatlamlarining daromadlari o'sish tendensiyasidan kelib chiqib, 2009–2015-yillar uchun daromad solig'idan tushumning yalpi ichki mahsulotga nisbati va jami aholidagi daromad solig'i to'lovchilarning ulushini prognoz qiladi. Mualliflarning tahlillariga ko'ra, Hindistonda soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdor shu tarzda oshib borishi natijasida 2015-yilga kelib daromad solig'i to'lovchilarning yalpi ichki mahsulotga nisbati va aholi sonidagi ulushi o'zgarmasligini ta'kidlaydi. Xitoyda esa aholi daromadlarining o'sishi shu tarzda davom etsa, 2015-yilda daromad solig'idan tushum yalpi ichki mahsulotga nisbatan 9 foiziga ortishini ta'kidlaydilar"¹¹.

7 O'zbekiston Respublikasi milliy ensiklopediyasi (D harfi) 207-bet.

8 G. Buehler "Taxation and the minimum of subsistence" Source: The American Economic Review, Vol. 23, No. 2 (Jun., 1933), pp. 234-244. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/253>.

9 Walter A. Durham, Jr. and Grover William Ensley "Revenue possibilities of the personal income tax" Source: The Bulletin of the National Tax Association, Vol. 25, No. 8 (May, 1940), pp. 231-235. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/41788057>.

10 Harley L. Lutz "The privilege of personal income taxation". Source: The Bulletin of the National Tax Association, Vol. 23, No. 1 (October, 1937), pp. 11-22. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/41786912>.

11 Thomas Piketty and Nancy Qian "Income Inequality and Progressive Income Taxation in China and India, 1986–2015" Source: American Economic Journal: Applied Economics, Vol. 1, No. 2 (April 2009), pp. 53-63. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/25760160>.

“Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining optimal shkalasini aniqlash zamonaviy optimal soliq solish nazariyasining asosiy masalalaridir. Uning rivojlanish asosi 1971-yilda Nobel mukofoti laureati J.Mirrlesning maqolasida o‘z ifodasini topgan”¹². Ushbu maqolada u F.Ramseyning tahliliy ta’rifini umumlashtirdi va kengaytirdi”¹³. Shuningdek, bu sohadagi keyingi tadqiqotlarga asos bo‘lgan matematik modelni ilgari surdi.

Mirrles modelining daromad solig‘iga bergan ta’rifida hukumatning maqsadi sifatida jamiyat farovonligini maksimallashtirish yotadi. Hukumatning maqsadi – soliq shkalasi shunday tanlanishi kerakki, u umumiy tushumning bir qismini davlat g‘aznasiga yig‘ishni o‘zida ifodalasin.

“Mirrles ishidan keyin chop etilgan Ye.Sadka maqolasida hayratda qoldiradigan darajada va bahsli natijalarni ifoda etadigan fikr bildirilgan”¹⁴. Keyinchalik N.Stern va J.Sid tomonidan ularga mantiqiy tushuntirish berildi”¹⁵. Bunda daromad shkalasining eng yuqori nuqtasida soliq stavkasi nolga teng bo‘lishi kerak”¹⁶. Shubhasiz, ushbu sharoitda soliq shkalasini yaratish mumkin emas. Shu ma’noda, Mirrles va uning izdoshlari ijtimoiy farovonlik bo‘yicha soliqlarning soddalashtirish tahlillarini olib borishgan. Ularning yondashuviga ko‘ra, jismoniy shaxslarning daromadlarini oshirish jarayonida soliqlarni chiziqli va proporsional shkalalarga ajratish muhimligiga urg‘u berilgan. Shuningdek, daromad solig‘ining tabaqalanish tizimiga E.Sheshinskiy alohida e’tibor qaratgan”¹⁷.

“Iqtisodiy adabiyotlarda soliqqa iqtisodiy tushuncha sifatida ko‘plab ta’riflar hamda uning turli xil talqinlarini uchratish mumkin. Jismoniy shaxslarga daromad solig‘ini solish – bu yana yangi yaratilgan qiymatning ma’lum bir qismini olish va qayta taqsimlashdir”¹⁸.

“Zamonamiz tadqiqotchi olimlari ham jismoniy shaxslarning daromadlari tarkibi, soliqqa tortish va undirish mexanizmi kabilar bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borib, o‘z xulosa va takliflarini shakllantirganlar. Jumladan, A.Sbejnev o‘zining dissertatsiya ishida jismoniy shaxslarning daromad solig‘i va undan chegirmalar haqida munosabat bildiradi. Soliq imtiyozlari, soliq chegirmasi tushunchalarini tadqiq qilib, mazkur tushunchalarga mualliflik ta’rifini shakllantiradi”¹⁹.

V.N.Lapin tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda “jismoniy shaxslarning daromad solig‘i va uning yig‘iluvchanligini oshirish masalasi o‘rganilib, ushbu yo‘nalishdagi o‘z fikr va mulohazalarini bayon etgan”²⁰.

Shuning uchun, muallif o‘z o‘rganishlari asosida bir nechta takliflarni ilgari suradi. Xususan, birinchidan, mazkur uy-joy tekinga berilishidan qat’i nazar beg‘araz berish shartnomasi qilishi lozimligini va o‘sha uy-joyda kimlar yashashi aniq ko‘rsatilishi kerak. Bir vaqtning o‘zida ichki ishlar xodimlari tomonidan shu uyda kimlar yashayotganligi nazorat qilib borilishi lozim. Agar boshqa shaxs yashayotgan bo‘lsa, zudlik bilan soliq organlariga xabar qilishi kerak. Ikkinchidan, fuqaroning o‘zi on-line ko‘rinishida mazkur uyda yashayotganlarning holati haqida soliq va ichki ishlar organlariga xabar berib turishi kerak. Agar ikkala ma’lumot va davlat organlari tomonidan yig‘ilgan ma’lumotlar bir-biridan farq qiladigan bo‘lsa, bunday holda fuqaroga nisbatan eng yuqori stavkada moliyaviy jarima qo‘llash maqsadga muvofiq.

Rus olimi A.A. Aksenova “Yevropa mamlakatlaridan jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish masalasiga to‘xtalib, ularda soliq stavkalari judayam yuqori ekanligini soliqqa tortishning salbiy tomoni sifatida keltirib o‘tgan bo‘lsa, soliqqa tortiladigan bazani hisoblashda oilaviy deklaratsiya topshirilishi hamda bir qancha xarajatlar soliq solinadigan bazani hisoblashda chegirilishini ijobiy holat sifatida qayd etadi”²¹.

M.V.Pyanova “jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish masalasida olib borgan tadqiqotlarida mulklarni kadastr qiymatidan kelib chiqib, soliqqa tortish, jismoniy shaxslar mol-mulk solig‘ini budjetga ko‘proq tushishini ta’minlash bilan birga bu jismoniy shaxslarga 10 barobardan ko‘proq soliq og‘irligini keltirib chiqarib, daromad solig‘ini ijtimoiy funksiyasini yo‘qqa chiqaradi degan xulosaga kelgan”²².

A.A.Aksenova “jismoniy shaxslarning daromad solig‘i bilan bog‘liq masalada o‘z tadqiqotini olib borar ekan, Rossiya Federatsiyasida progressiv soliq shkalasini joriy qilish taklifini kiritadi”²³.

12 Mirrles J.A. An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation. Review of Economic Studies. 1971. No. 38. P. 175-208.

13 Ramsey F.A. Contribution to the Theory of Taxation // Economic Journal. 1927. No. 37. P. 47-61.

14 Sadka E. On Income Distribution, Incentive Effects, and Optimal Income Taxation// Review of Economic Studies. Vol. 43. P. 261-268, 1976.

15 Stern N.H. On the Specification of Models of Optimum Income Taxation// Journal of Public Economics. 1976. Vol. 6. P. 123-162

16 Seade J. On the Shape of Optimal Tax Schedules// Journal of Public Economics. 1977. Vol. 7. P. 203-236.

17 Sheshinski E. The Optimal Linear Income Tax// Review of Economic Studies. 1972. Vol. 39. P. 297-302.

18 М.В.Романовский, О.В.Врублевская, Б.М.Сабанти Финансы. – М.: Юрайт, 2008. – 504 с.

19 А.А.Сбежнев “Вычети по налогу на доходы физических лиц”. Автореферат дисс. Москва. 2010. 10-бет.

20 В.Н. Лапин. “Налог на доходы физических лиц и пути повышения его собираемости”. Вестник. 2008. №2(21). 88-90 стр.

21 А.А. Аксенова “Налог на доходы физических лиц”: европейская практика администрирования налога. Интернет-журнал «Науковедение». Выпуск 3, май – июнь 2014.

22 М.В. Пьянова «Льготы по налогу на имущество физических лиц как инструмент реализации социальной функции налога». Финансовая аналитика: проблемы и решения. 16 (2016) 44-52.

23 А.А. Аксенова “Быт ли прогрессивной шкале по налогу на доходы физических лиц в России в ближайшем будущем?”. Вестник Евразийский журнал. 2018, №1, Том 10.Стр 1-7.

O.I.Izotova o'zining ilmiy ishlarida "Rossiya Federatsiyasida ham jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortishda progressiv shkalani joriy qilish lozimligini ta'kidlab, bunda ijtimoiy masalalar bilan birga soliqqa tortilmaydigan minimum ham o'z aksini topishi va ayrim chegirmalar bo'lishi lozim ekanligini asoslaydi"²⁴.

N.N.Semenova, G.V.Morozovlar "Yevropa ittifoqidagi ko'plab mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda jismoniy shaxslarning daromad solig'i bo'yicha chegirmalarni oshirish bilan, progressiv soliq shkalasi joriy qilish taklifini ilgari suradilar. Ular progressiv soliq stavkasining joriy qilinishi budjetga tushadigan soliq summasining oshishi bilan birga, soliq chegirmalarining joriy qilinishi hisobiga davlatning ijtimoiy yo'naltirilganlik masalasi ham bir muncha ijobiy tomonga bo'lishini ta'kidlaydilar"²⁵.

S.P.Pavlenko o'zining tadqiqotida e'tiborini aynan "jismoniy shaxslarning daromad solig'i huquqiy asoslariga qaratadi. Bunda Rossiya Federatsiyasi soliq qonunchiligi uchun bir qator bir-birini to'ldiruvchi normalar taklifi ishlab chiqilgan"²⁶.

A.A.Agapova o'z tadqiqot ishida "ijtimoiy soliq chegirmalari budjetga soliq tushumlarini tushishini kamaytirish bilan birga, ta'lim va tibbiyot xizmatlaridan foydalanish hisobiga inson kapitalining samaradorligini oshishiga olib kelishini ta'kidlaydi. Bundan tashqari jismoniy shaxslarning deklaratsiyalash tizimiga o'tishni tadqiqot qilgan holda, deklaratsiyalash tizimiga to'liq o'tish va undagi bir qator qilinishi lozim bo'lgan ishlarni sanab o'tadi. Oilaviy daromadlarni deklaratsiyalash tizimini joriy etish taklifini beradi"²⁷.

Iqtisodchi olimlarning fikr-mulohazalariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, xorijlik olimlar tomonidan mavzu doirasida ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan. Tadqiqotlar jismoniy shaxslarning daromadlari tarkibidan to undan undiriladigan soliqlar hamda shu soliqlarning yig'iluvchanligigacha bo'lgan masalalarni qamrab olgan.

Yuqorida aholining daromadlaridan undiriladigan daromad solig'i to'g'risida ko'plab olim va iqtisodchilar o'zlarining ilmiy qarashlarida fikrlarini bayon etganliklariga e'tibor qaratdik. Bu borada mamlakatimiz iqtisodchi olimlari A.Vaxobov va A.Jo'rayevlarning fikrlariga ko'ra, "jahon amaliyotida ijtimoiy himoyaga muhtoj bo'lgan shaxslar uchun soliq imtiyozlari va yuqori daromad oluvchi shaxslar uchun progressiv stavkalar belgilash ham qo'llanadi, ya'ni aholining kam daromad oladigan qismini ijtimoiy himoya qilish maqsadida daromadlarning bir qismi qayta taqsimlanishi e'tirof etilgan"²⁸.

O.Abdurahmanov "jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar mohiyatini ochishda unga quyidagicha ta'rif bergan: jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar, bu fuqarolarning har qanday qonuniy faoliyati manbalari asosida oladigan shaxsiy daromadlaridan davlat foydasiga o'tkazadigan ekvivalentsiz majburiy to'lovlaridir"²⁹.

A.Adizov "jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarga umumlashtirilgan holda "Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar – davlat va jamiyat tomonidan majburiyat sifatida ko'rsatiladigan xizmatlar haqi bo'lib, ularni mablag' bilan ta'minlash maqsadida qonun tomonidan belgilab qo'yilgan hajm va o'rnatilgan muddatlarda davlat ixtiyoriga majburiy ravishda undiriladigan to'lovdir" – deya ta'rif bergan"³⁰. "Mazkur ta'rifning xususiyatli jihati shundaki, uning muallifi ba'zi xorijiy iqtisodchilar singari soliqlar borasida aholi mas'ulligini ta'kidlash bilan cheklanmagan, balki davlat ham o'z zimmasidagi majburiyatni adolatli tarzda bajarishi lozimligini ta'kidlaydi hamda mazkur majburiyat soliqlar orqali yig'ilgan mablag'larni xalq manfaatidan kelib chiqqan holda tejamli sarflash va bu borada to'lovchilarga batafsil ma'lumotlar berib borish lozimligini uqtiradi"³¹.

N.Jumayevning ta'kidlashicha, "mamlakatimizda 2019-yildan joriy etilgan yangi soliq konsepsiyasining eng asosiy g'oyasi – soliq yukini kamaytirish, sodda barqaror soliq tizimini yaratish, iqtisodiyotimiz raqobatbardoshligini oshirish, tadbirkorlar va investorlar uchun qulay muhit yaratish imkonini berdiki, buning natijasida mamlakatimizga xorijiy investitsiya global oqimi kirib keldi va bu bilan moliyaviy ta'minot, iqtisodiyot erkinligi va uni tartibga solish mexanizmining mutanosib yuritilishiga erishish uchun munosib qadam tashlandi"³².

Mamlakatimiz iqtisodchilaridan A.Islamqulov "jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ahamiyati, jismoniy shaxslarning soliq to'lovchi maqomini aniqlash tamoyillarini, ushbu soliq turi soliq stavkalarining

24 O.I. Изотова "Перспективы реформирования налога на доходы физических лиц как инструмента социальной политики государства". Автореферат дисс. Москва. 2015.

25 Н.Н. Семенова, Г.В. Морозова "Особенности налогообложения доходов физических лиц в странах европейского союза". УДК 336.02.

26 С.П. Павленко "Правовое регулирование налога на доходы физических лиц". Автореф.дисс. Москва. 2010.

27 А.А. Агапова «Развитие налогообложения доходов физических лиц в Российской Федерации». Автореф.дисс. Москва. 2007.

28 Vahobov A.V., Jo'rayev A.S. "Soliqlar va soliqqa tortish" "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent-2009. 448 b.

29 Abduraxmonov O. Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar tizimi va uni takomillashtirish masalalari./ Iqtisod fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2005. B. — 52-53.

30 Adizov A. Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar tizimini takomillashtirish./ Iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. — Toshkent, 2004. B. — 25.

31 A.A.Bozorov Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlar va ularni soliqqa tortishni takomillashtirish. i.f.f.d (PhD) darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya ishi. 2019-y.

32 Жумаев Н., Номанова Ю. Современное состояние развития глобальных потоков иностранных инвестиций // "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий-электрон журнали, №4, 2021 йил.

so'nggi o'n yillikdagi o'zgarish dinamikasini, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i tushumlarining budget daromadlari va bevosita soliq tushumlaridagi ulushini, rivojlangan davlatlarda jismoniy shaxslar daromadini soliqqa tortish xususiyatlarini yoritgan holda uni O'zbekistonda qo'llash yuzasidan fikrlarini, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i tushumlarining mahalliy budget daromadlarini mustahkamlash maqsadida ushbu soliq tushumlarini to'lig'icha hududlarning o'ziga o'tkazib berish lozimligini, soliq solinmaydigan minimumni joriy etishni taklif qilgan"³³.

Sh.Qiyosov tomonidan "jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishni takomillashtirish bo'yicha tadqiqot olib borilgan. Tadqiqot ishida jismoniy shaxslarning mulkni ijaraga berishdan olinadigan daromadlarini soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish bo'yicha taklif ishlab chiqilgan. Xususan, jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish amaliyotida mulkni ijaraga berishdan olinadigan daromatlarda ikki va undan ortiq mulk obyekti ijarasidan daromad uchun oshirilgan stavka qo'llashga oid taklif berilgan"³⁴.

"Yuqorida keltirilgan tahliliy ma'lumotlar hamda sohaga tegishli iqtisodchi olimlar tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlarga tayanib, jismoniy shaxslarning sotiladigan mulklarning egallagan maydoniga nisbatan joylashgan joylari bo'yicha eng kam me'yorlar belgilash va mulklarni ijaraga berishning eng kam me'yorlariga alohida, boshqa shaharlar (viloyat markazi hisoblanmagan) uchun minimal miqdorlarni joriy etish fikrimizcha o'zining ijobiy natijasini beradi"³⁵.

Mahalliy budgetlarning daromad bazasini mustahkamlash maqsadida 2018-yildan boshlab soliqlar va yig'implarning ba'zi turlari jumladan, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha tushumlarni mahalliy davlat hokimiyati organlari tasarrufida qoldirish, natijada ularning o'z daromad bazasini kengaytirishdagi faoliyatini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratildi.

Yuqorida qayd etganimizdek, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i shunday bir ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatga ega bo'lib, ushbu soliq har bir aholining hayotida muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda olib borilayotgan puxta soliq siyosati barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish orqali mamlakatning gullab-yashnashi va aholi turmush farovonligini yanada yuksaltirishda eng muhim omillardan biri bo'lib xizmat qilmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqib quyidagilarni taklif qilamiz:

Mahalliy budgetlarning daromadlarini barqarorlashtirish jarayonida soliqlarning ahamiyatini oshirish hamda mahalliy budget daromadlari tarkibini tahlil qilish natijasida quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz. Hozirgi kunda mahalliy budgetga birlashtirilgan daromadlar turlari shuningdek qonunchilik asosida mahalliy soliqlar ro'yxatini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Mahalliy budget daromadlari barqarorligini ta'minlash maqsadida umumdavlat soliqlaridan ajratmalar miqdorlarini har yili qayta ko'rib o'zgartirish kiritmasdan, hech bo'lmaganda 3-yilda bir marta o'zgartirish kiritish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Bu esa, o'z navbatida mahalliy budget daromadlari barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Рикардо Д. Сочинения. Т1. Начало политэкономии и налогового обложения. Пер. с англ. – М.: Госполитиздат. 1955. – 186 с.
2. Г.В. Морозова, О.В. Дерина "Сравнительный анализ становления и развития системы налогообложения доходов физических лиц в РФ и зарубежных странах". УДК 336.221.225.
3. Агзамов А.Т. (2019) Жисмоний шахсларни солиққа тортиш амалиётини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. Б. 17-22.
4. Власова Ю.А., Абрамова А.И. (2015) Проблемы укрепления доходного потенциала региональных бюджетов в России на примере калужской области//Креативная экономика. Т. 9. № 10. С. 1255-1276.
5. Селезнев А., Доценко Н. (2016) Доходный потенциал местных бюджетов и его общегосударственное значение // Экономист. № 9. –С. 12-22.
6. Серебрякова О.В. (2017) Финансовая стабильность муниципальных образований как приоритет в развитии бюджетной и налоговой политики на местном уровне // Региональная экономика: теория и практика. –№ 11. – С. 126-131.
7. Худойкулов С.К. (2019) Солиқ тушумларини прогноз қилиш методологиясини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари доктори (DcS) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертацияси автореферати. Б. 14-16; 20-21, 28-29.
8. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi-Toshkent: G'afur G'ulom nashriyot uyi 2020. –640 b.

33 A.X.Islamkulov Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining byudjet daromadlarini shakllantirishdagi o'rni. BOZOR, PUL VA KREDIT//RYINOK, DENGII KREDIT. Ilmiy-amaliy oylik jurnal. 2/2015. B-45-52.

34 Qiyosov Sh.U. Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishni takomillashtirish: i.f.f.d (Doctor of Philosophy) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya Avtoreferati. – Toshkent, 2019.

35 A.A.Bozorov Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlar va ularni soliqqa tortishni takomillashtirish. i.f.f.d (PhD) darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya ishi. 2019-y.

Internet materiallari

1. Cathy Hughes, Sarah Sayce, Pete Wyatt (2020) Implementing a land value tax: Considerations on moving from theory to practice. Land Use Policy 8 February. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837719315704>. Peter Wyatt (2019) From a property tax to a land tax – who wins, who loses?. Land Use Policy 31 August. <https://www.sciencedirect.com>
2. Изотова О.И. Перспективы реформирования налога на доходы физических лиц как инструмента социальной политики государства. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Москва-2014. elib.fa.ru
3. A.A. Bozorov Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlar va ularni soliqqa tortishni takomillashtirish. i.f.f.d (PhD) darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya ishi. 2019-y. adti.uz
4. Г.В. Морозова “Развитие системы налогообложения доходов физических лиц”. Автореферат дисс. Москва. 2009. 4-с. <http://kontentus.ru>
5. Хайдаров Н.Х. “Маҳаллий бюджетлар: муаммо ва инновацион ечимлар”. “Ўзбекистон статистика ахборотномаси” илмий журнали. 2-сон. iqtisodiyot.tsue.uz

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

